

نقش امام جواد (ع) در آماده‌سازی شیعیان برای عصر غیبت

حجت الاسلام محمدباقر پورامینی به روش برخورد امام جواد (ع) با اهل غلو اشاره کرد و گفت: امام در مقابله با باورهای غالیانه تلاش کرد شیعیان را از عقاید غالیانه دور نگه دارد.

حجت الاسلام محمدباقر پورامینی به روش برخورد امام جواد (ع) با اهل غلو اشاره کرد و گفت: امام در مقابله با باورهای غالیانه تلاش کرد شیعیان را از عقاید غالیانه دور نگه دارد.

خبرگزاری مهر- گروه دین و آیین- عصمت علی آبادی: امروز ۳۰ ذی القعدة سالروز شهادت حضرت امام محمدتقی جواد الاثمه (ع) است. حضرت جواد (ع) در سال ۱۹۵ هجری در مدینه متولد شدند و هنگام شهادت پدر تنها ۸ سال داشتند و پس از شهادت جانگداز حضرت امام علی بن موسی الرضا (ع) در اواخر ماه صفر سال ۲۰۳ مقام امامت به فرزندشان جواد الاثمه (ع) انتقال یافت.

مأمون خلیفه عباسی که همچون سایر خلفای بنی عباس از نفوذ باطنی امامان معصوم و گسترش فضائل آن‌ها در بین مردم هراس داشت، سعی کرد ابن الرضا (ع) را تحت مراقبت خاص قرار دهد. از روش‌هایی که مأمون در مورد حضرت رضا (ع) به کار می‌بست، تشکیل مجالس بحث و مناظره بود؛ مأمون و بعد معتصم عباسی می‌خواستند از این راه به گمان باطل خود امام (ع) را در تنگنا قرار دهند.

در مورد حضرت جواد (ع) نیز چنین روشی را به کار بستند، به خصوص که در آغاز امامت هنوز سنی از عمر امام جواد (ع) نگذشته بود. حضرت جواد (ع) در دوره‌ای که فرقه‌های مختلف اسلامی و غیر اسلامی رشد و نمو یافته بودند و دانشمندان بزرگی در این دوران، زندگی می‌کردند و علوم و فنون سایر ملت‌ها پیشرفت نموده و کتاب‌های زیادی به زبان عربی ترجمه و در دسترس قرار گرفته بود، وارد بحث‌های علمی شدند و با سرمایه‌های خدایی امامت که از سرچشمه ولایت مطلقه و الهام ربانی مایه گرفته بود، احکام اسلامی را مانند پدران و اجداد بزرگوارش گسترش دادند و به تعلیم و ارشاد مسلمانان پرداخته و به مسائل بسیاری پاسخ گفتند.

به مناسبت سالروز شهادت امام جواد (ع) برای آشنایی بیشتر با اوضاع و شرایط شیعیان در دوران امامت امام نهم با حجت الاسلام محمدباقر پورامینی عضو هیأت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی به گفتگو نشستیم که در ادامه حاصل آن را می‌خوانید:

*شیعه به چه کسی گفته می‌شود؟ آیا شیعیان نیز به فرقه‌های مختلف تقسیم می‌شوند؟

شیعه کسانی هستند که معتقدند پیامبر اکرم (ص) جانشین بلافضل خود را تعیین کرده و او امیرمومنان علی (ع) است و محوری‌ترین جریان شیعی که اکثریت را نیز تشکیل می‌دهند شیعه امامیه یا اثنی عشریه هستند که جانشینان پیامبر اعظم (ص) را دوازده نفر می‌دانند. شیعه امامیه بر مسئله امامت تأکید خاصی داشته و امامت را، پس از سه امام نخست، منحصر در فرزندان امام حسین می‌دانند. شیخ مفید درباره شیعه امامیه معتقد است «این عنوان، مخصوص آن دسته از شیعه است که به وجود امام در هر زمان، و وجوب نص جلی، و عصمت و کمال برای هر امامی معتقد است، و امامت را (غیر از سه امام نخست) منحصر در فرزندان امام حسین (علیه السلام) می‌داند.»

شکل‌گیری تشیع از عصر پیامبر (ص) آغاز می‌شود، عده‌ای از صحابه که بر محور حضرت علی (ع) بوده و با تکیه بر آیات متعدد و الهام از فرمایشات حضرت محمد (ص)، به خلافت بلافضل امیرمومنان (ع) باور داشتند. این گروه به تصمیم تعدادی از صحابه در سقیفه اعتراض داشتند.

وجود با برکت امام جواد (ع) شبهه افکنی واقفیان را بی‌اثر کرد. از آن‌جا که پیش از تولد امام جواد (ع) نگرانی‌هایی در میان شیعیان بروز کرده بود و حتی گروه واقفیه، این امر را بهانه انکار امامت حضرت رضا (ع) قرار داده بودند. به همین سبب، ایشان پس از ولادت فرزندشان، این تولد را برای شیعیان پدیده‌ای پربرکت دانسته و اعلام کردند که این فرزند حق را از باطل جدا کرد.

البته مانند سایر مذاهب اسلامی، از جریان اصیل شیعه، فرقه‌هایی منشعب گردید و هر یک نیز در درون خود به شاخه‌هایی تبدیل شد؛ زیدیه، اسماعیلیه، غالیان، کیسانیه و واقفیه از فرقه‌های شیعه قلمداد می‌شود که امروزه تنها زیدیه و اسماعیلیه پیروانی دارند و اکثریت مذهب تشیع منحصر به شیعه امامیه است.

*شیعیان در عصر امام جواد (ع) از نظر مذهبی چه وضعیتی داشتند؟

خط اصیل تشیع بر محور امامت امام جواد (ع) ادامه مسیر می داد و لیکن در این دوره واقفیه و تا حدی زبیدیه و جریان غلو نیز وجود داشتند و مهمترین تهدید نیز ریشه در واقفیه داشت.

وجود با برکت امام جواد (ع) شبهه افکنی واقفیان را بی اثر کرد و فتنه گری و شیطنت مخالفان امامت را خاموش ساخت. از آن جا که پیش از تولد امام جواد (ع) نگرانی هایی در میان شیعیان بروز کرده بود و حتی گروه واقفیه، این امر را بهانه انکار امامت حضرت رضا (ع) قرار داده بودند. به همین سبب، ایشان پس از ولادت فرزندشان، این تولد را برای شیعیان پدیده ای پربرکت دانسته و اعلام کردند که این فرزند حق را از باطل جدا کرد.

نکته مهم در عصر امام جواد (ع) این است که زمینه ساخت و پرداخت فرقه های جدید فراهم نبود و فرقه های گذشته به نوعی ادامه حیات دادند. از این رو هرکس امامت امام رضا (ع) را پذیرفته بود امامت امام جواد (ع) و ائمه بعد را هم قبول داشت و شیعه هشت امامی یا نه امامی نداریم.

* امام (ع) با شبهات فرقه های انحرافی چگونه برخورد می کردند؟

دو جریان انحرافی درون شیعه وجود داشت که امام در مواجهه با آنان قرار داشت؛ غالیان یک طیف انحرافی بودند که در بدنام کردن شیعه سهم عمده ای داشتند و مورد مذمت امام بودند. امام جواد (ع) به صورت مشخص ابوالخطاب که از سران غالیان به شمار می رفت و یارانش را لعن کرده است، امام به مقابله با باورهای غالیانه آنان پرداخت و کوشید با روشنگری های خود، شیعیان را از عقاید غالیانه دور نگه دارد. روایاتی از امام جواد (ع) در مذمت واقفیان نیز نقل شده است.

آیا جریان غلو تنها میان برخی از شیعیان بود یا سایر فرق اسلامی نیز دستخوش غلو بودند؟

غلو در میان سایر فرقه های اسلامی نیز مطرح بود و رنگ های مختلف داشت و ما در آن دوره بیشترین غلو را در میان غیر شیعیان نسبت به صحابه شاهد هستیم. با دقت در مناظره های امام جواد (ع) با یحیی بن اکثم در دوره مامون عباسی نکات بسیار مهمی قابل دست یابی است. ابن کثم (متوفی ۲۴۲ ق) عالی ترین مقام مذهبی است که نزد مامون دارای جایگاه رفیعی شد و توانست منصب قاضی القضاة را در زمان آن خلیفه به دست آورد و تا بیست سال آن را عهده دار باشد. که گفته اند هیچ وزیری به اندازه او بر سلطان زمان خویش نفوذ نداشته است.

جریان غلو در میان اهل سنت تلاش می کرد که برای برخی از صحابه فضیلت تراشی کند و یحیی بن اکثم نیز در بیان آن بسیار اهتمام داشت و در یکی از مناظره ها هم بر آن اصرار می ورزید.

امام جواد (ع) در واکنش به جعل حدیث برای خلیفه اول مبنی بر اینکه خداوند فرمود از ابوبکر سوال کن آیا از من راضی است من که از او راضی هستم! چنین پاسخ فرمود: من منکر فضل ابوبکر نیستم، ولی کسی که این روایت را نقل کرده است می بایست به روایتی که از رسول خدا (ص) نقل شده و همه حدیث شناسان صحت آن را پذیرفته اند توجه داشته باشد؛ آنکه حضرت در حجه الوداع فرمود: نسبت سخنان دروغ و ساختگی بر من زیاد شده و پس از این هم زیادتر خواهد شد (قد کثرت الکذابه علی)، کسانی که دروغ بر من می بندند جایگاهشان از آتش پر خواهد شد. هنگامی که حدیثی از طرف من به شما می رسد آن را بر کتاب خدا و سنت من عرضه کنید در صورتی که با آن دو موافقت داشت آن را بپذیرید و گرنه کنارش گذارید. اکنون حدیثی که تو نقل می کنی با کتاب خدا موافق نیست، زیرا خداوند در قرآن می فرماید: «وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَتَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» آیا خدا از رضا و سخط ابوبکر آگاهی نداشت که از او می پرسد؟ این عقلا محال است.

نظام وکلا و نمایندگان ائمه (ع) از دوره امام کاظم (ع) شکل گرفت و وکلای امام در شهرهای مختلف اقامت داشته و عهده دار وظیفه مقرر بودند

*شیعیان در عصر امام جواد (ع) بیشتر در کدام مناطق فعال بودند؟ نظام وکالت چه فعالیت هایی داشت؟

شیعیان به خصوص پس از شهادت امام صادق (ع) به تدریج در سراسر جهان اسلام پراکنده شده بودند، به جز در مناطق مهم حجاز و یمن و مصر و عراق (کوفه، بصره، بغداد و مدائن) ما شاهد حضور طیف عظیمی از شیعیان امامی در مناطقی چون خراسان بزرگ، سیستان، آذربایجان، ری، قم و اهواز هستیم و بدیهی است که با توجه به محدودیت های سخت آن دوره، ارتباط شبکه ای

با آنان امری ضروری بود و از این رو نظام وکلا و نمایندگان ائمه (ع) از دوره امام کاظم (ع) شکل گرفت و وکلای امام در شهرهای مختلف اقامت داشته و عهده دار وظیفه مقرر بودند. امام رضا علیه السلام این تشکیلات وکالت را حفظ کرد و از جانب خود، در همه نقاط وکلایی گماشت. و آنان بخصوص در ایام حج سعی می کردند در این موسم شرکت کرده و با امام ملاقات نمایند. امام جواد (ع) نیز این نظام وکالت را حفظ کرد و افزون بر وکلای ثابت، نمایندگان ویژه ای را برای انجام مأموریت های محوله به مناطق مختلف اعزام می کرد. گویا ۱۳ نفر نقش وکالت امام جواد (ع) عهده دار بودند. در متون اسلامی نام برخی از این وکلاء را بیان داشته اند؛ مثلاً علی بن مَهْزِیَار در اهواز، یحیی بن ابی عمران در ری، یونس بن عبدالرحمان و ابوعمر و حَدَّاء در بصره، علی بن حسان واسطی در بغداد، علی بن اسباط در مصر، و زکری ابن آدم در قم جمعی از وکلاء آن عصر بودند.

به جز نقش مالی وکلا که با اذن امام، آن وجوه را در مواردی همچون مصرف بر ضد حاکمیت عباسی، و به نفع شیعیان نیازمند هزینه می کردند می توان به نقش ارتباطی بین مناطق شیعه نشین و مراکز استقرار ائمه (ع)، به وسیله نامه، ملاقات حضوری یا پیک اشاره کرد. آنان با دقت تمام، نقش علمی و ارشادی نسبت به شیعیان را در مناطق خود داشتند و بخصوص می توان به نقش تمهیدی نظام وکلاء نسبت به ورود شیعه به عصر غیبت ارزیابی کرد که در این زمینه از جایگاه ویژه برخوردار بودند.